

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعيات و قانون

پروگرام ماستري فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معییت امور علمی

احکام حبله در فقه و قانون و صورت های

مروج آن در افغانستان

(رساله ماستري)

محصل: قاری حبيب الله مبارز

استاد رهنما: دكتور رفيع الله عطاء

سال: ۱۴۰۱ هـ ش / ۱۴۴۴ م ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

احکام حيله در فقه و قانون و صورت های

مروج آن در افغانستان

(رساله ماستری)

محصل: قاری حبیب الله مبارز

استاد رهنما: دکتور رفیع الله عطاء

سال: 1401 ه.ش 1444 ه.ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دبیرتمنت فقه و قانون

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم حبيب الله ولد لعل مرجان ID: SH-MSF-98-547 محصل دور هفتم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: احکام حيله در فقه و قانون و صورت های مروج آن در افغانستان به روز ۱۳۹۸/۱۱/۲۷ تاریخ ۱۴۰۱ هـ ش موافقته دفاع نمود، و به اسباب بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۵ (نمره به عدد) حسنیاد رفیع (نمره به حروف) گردید، موافقت شان را از الله متعال خواهیم خواستیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور محمد ابراهیم صافی	عضو هیات	
۲	دکتور محمد یونس ابراهیمی	عضو هیات	
۳	دکتور رفیع الله عطاء	استاد رهنما و رئیس جلسه	

معاون علمی

امر بورده ماستری

خلاصه بحث

در کشور ما افغانستان، برخی از صورت های حيله معمول است و اکثر مردم صورت های جايز و نا جايز آن را نمی دانند و این امر باعث می شود تا تحت نام حيله، فريب کاری عام شود و اعتماد از جامعه سلب گردد، علاوه برآن در مورد احکام حيله در فقه و قانون و صورت های مروج آن در افغانستان؛ تحقيق خاصی صورت نگرفته و به همین دليل این تحقيق به روش کتابخانه یی با در نظر داشت اصول شريعت اسلامی و دیدگاه فقهاء و مجتهدین در طول تاریخ، این تحقيق طی یک مقدمه، سه فصل و خاتمه نوشته شده است، هدف آن تشریح احکام حيله از دیدگاه فقه و قانون؛ بیان کردن صورت های مختلف حيله، بیان اقسام و انواع حيله و بیان آثار و پیامدهای حيله و صورت های مروج آن در افغانستان می باشد که فشرده آن قرار ذیل است:

حيله عبارت از به کاربردن روش های مخفی و پنهان است که با استفاده از هوش و ذکاوت بالا، انسان را به مقصدش می رساند برابر است که چيز مورد نظر مشروع باشد یا غير مشروع و حيله با مفهوم امروزی در زمان پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم- و در زمان خلفای راشدین به گونه ایکه مردم برای ساقط کردن احکام شرعی بهانه تراشی بکنند، چندان معمول نبوده است، در میان مذاهب کسانی که بیش تر به حيله در مسایل فقهی فتوا داده اند، پیروان مذهب امام ابوحنیفه-رحمه الله- می باشند، در مرتبه دوم، فقهای پیرو مذهب امام شافعی-رحمه الله- به جواز حيله در بعض مسایل فتوا داده اند و در مرتبه سوم، اهل ظاهر و پیروان مذهب ابن حزم ظاهری-رحمه الله- هستند.

البته جواز حيله نظر به این شرایط است که حيله با اصل شرعی تضاد نداشته باشد و با مقاصد شريعت موافق باشد، مصلحتی که در انجام حيله در نظر گرفته شده است، موافق با مقصود و دیدگاه متخصصین باشد، حيله موجب تلف شدن حق ثابت دیگران، حلال ساختن حرام و یا حرام ساختن حلال نگردد، حيله باعث ضرر رسانیدن به دیگران نشود، عملی که با آن حيله صورت می گیرد، در آن جلب

مصلحت یا دفع مفسده وجود داشته باشد، بنا بر این هر حيله ايکه باعث از میان رفتن مقاصد احکام شریعت شود و حقوق دیگران در آن تلف شود، حرام است.

تلاش برای رهایی از تکالیف شرعی، عدم قدرت ابتکار، راضی ساختن سلاطین و حکمرانان جامعه، راضی ساختن عوام الناس، تعصب مذهبی، خلط کردن در میان حيله های مشروع و حيله های غیر مشروع و استدلال کردن از دلایل حيله های مباح در استفاده از حيله های ممنوع، از عمده ترین اسبابی هستند که در جوامع مختلف مسلمانان معمول هستند.

از مهم ترین آثار منفی حيله، تشویه و نشان دادن دین گویا به حیث یک برنامه ناقص در زندگی است که باعث می شود دشمنان دین در مقابل احکام اسلامی طعن وارد کنند و همچنان به اثر گشودن دروازه حيله، باب خیانت و دروغ نیز باز شود و این کار باعث می شود تا اعتماد و باور بر اقوال و افعال کاهش پیدا کند و کسی به سخن کسی باور نکند تا نشود حيله ای به کار برده باشد.

و سرانجام اینکه اعتماد زیاد به حيله سبب می شود تا مفتیان مکار و فریبکار در جامعه ظهور کند و آن را منحیث شغل انتخاب نموده و به خاطر پیدا کردن مال و متاع دنیوی، شریعت و احکام آن را مورد تمسخر قرار دهند، بنا بر این بهتر است تا زمانی که به حيله ضرورت شدید پیدا نشود، انسان مسلمان به آن متوسل نشود، آن هم در صورتی که مخالف شریعت نباشد و نه هم متضمن حق تلفی دیگران و یا خلاص شدن از تکالیف شرعی باشد.

واژه های کلیدی: حيله، فقه، قانون، شریعت.

فهرست مطالب

مقدمه

Error! Bookmark not defined.....	اسباب انتخاب موضوع:
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت موضوع
Error! Bookmark not defined.....	سوال های تحقیق:
Error! Bookmark not defined.....	اهداف تحقیق:
Error! Bookmark not defined.....	پیشینه تحقیق:
Error! Bookmark not defined.....	روش تحقیق:
Error! Bookmark not defined.....	مشکل تحقیق:

فصل اول

مفاهیم اصطلاحات کلیدی تحقیق

Error! Bookmark not defined.....	مبحث اول: تعریف و تاریخچه حيله
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول: تعریف حيله در فقه اسلامی
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم: تعریف حيله در قانون
Error! Bookmark not defined.....	مطلب سوم: تاریخچه حيله
Error! Bookmark not defined.....	مبحث دوم: شرح کلمات مشابه با حيله و بیان فرق آن ها
Error! Bookmark not defined.....	مطلب اول: حيله و تدليس
Error! Bookmark not defined.....	مطلب دوم: حيله و غش
Error! Bookmark not defined.....	مطلب سوم: حيله و رخصت
Error! Bookmark not defined.....	مطلب چهارم: حيله و تقيه

Error! Bookmark not defined..... مطلب پنجم: حيله و تغريير

Error! Bookmark not defined..... مطلب ششم: حيله و مخرج

Error! Bookmark not defined..... مطلب هفتم: حيله و تلفيق

فصل دوم

حكم حيله و اسباب آن در روشني فقه و قانون

Error! Bookmark not defined..... مبحث اول: حكم حيله از ديدگاه فقه و قانون

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: مخالفين مشروعيت حيله و دلايل آنان

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: مؤيدين مشروعيت حيله و دلايل آنها

Error! Bookmark not defined..... مطلب سوم: قواعد و ضوابط جواز حيله به نزد مؤيدين مشروعيت

Error! Bookmark not defined..... مطلب چهارم: مشروعيت حيله در قانون

Error! Bookmark not defined..... مبحث دوم: اسباب حيله و اهداف توجه به آن در نزد مستشرقين

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: اسباب وقوع در حيله

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: توجه مستشرقين به موضوع حيله و اهداف آنان

فصل سوم

اقسام و احكام حيله و صورت هاي مروج آن در افغانستان

Error! Bookmark not defined..... مبحث اول: اقسام حيله

Error! Bookmark not defined..... مطلب اول: تقسيم حيله به اعتبار حكم

Error! Bookmark not defined..... مطلب دوم: قاعده شناخت حيله حرام در شريعت

Error! Bookmark not defined..... مطلب سوم: برخي از صورت هاي حيله حرام

Error! Bookmark not defined..... الف: برخي از صورت هاي حيله حرام در احاديث

ب: برخی از صورت های حيله حرام در كتب فقه Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم: حيله شرعى و مخرج شرعى Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعريف حيله شرعى و مخرج شرعى Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: انواع حيله شرعى Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: صورت های حيله شرعى مباح Error! Bookmark not defined.

مبحث سوم: انواع حيله در قانون Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: حيله در قانون به طريق تدليس Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: حيله در قانون به طريق افتراض Error! Bookmark not defined.

مبحث چهارم: بعض صورت های مروج حيله در افغانستان Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: حيله در بانک ها Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: حيله در حق شفعه Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: حيله اسقاط واجبات ميت Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: حيله در نکاح زن مطلقه Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: بيع الوفاء Error! Bookmark not defined.

دیدگاه فقهاء در مورد بيع وفاء: Error! Bookmark not defined.

شرح بيع وفا در قانون مدنى: Error! Bookmark not defined.

مبحث پنجم: آثار و پیامدهای حيله Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: آثار و پیامدهای حيله از دیدگاه فقه Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: آثار و پیامدهای حيله از دیدگاه قانون Error! Bookmark not defined.

خاتمه

الف: نتیجه گیری 1

ب: پیشنهادها 4

ج: فهرست آیات Error! Bookmark not defined.

د: فهرست احادیث Error! Bookmark not defined.

هـ: فهرست اعلام Error! Bookmark not defined.

و: فهرست مصادر و مراجع Error! Bookmark not defined.

خاتمه

خاتمه در برگیرنده مباحث اختتامی مانند: نتیجه گیری، پیشنهادها و فهارس می باشد.

الف: نتیجه گیری

از آنچه در مورد احکام حيله و صورت های مروج آن در افغانستان در روشنی فقه اسلامی و قانون نوشته شد، به طور خلاصه چنین برداشت و نتیجه گیری می شود:

- 1- کلمه «حيله» لغتاً دو کاربرد دارد، اول: کاربرد مصدری به معنی حيله ورزیدن و چاره جستن، و دوم کاربرد اسمی به معنای آنچه که به عنوان راه چاره‌ای برای خلاصی از مشکلی اندیشیده می شود.
- 2- حيله عبارت از به کاربردن روش های مخفی و پنهان است که با استفاده از هوش و ذکاوت بالا انسان را به مقصدش می رساند برابر است که چیز مورد نظر مشروع باشد یا غیر مشروع.
- 3- حيله با مفهوم امروزی در زمان پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم- و در زمان خلفای راشدین به گونه ایکه مردم برای ساقط کردن احکام شرعی بهانه تراشی بکنند، چندان معمول نبود، اما حيله گری قبل از اسلام نیز وجود داشته است چنانچه در قرآن کریم از گروهی از بنی اسرائیل سخن رفته است که به منظور رسیدن به مقصد خویش از حيله گری استفاده می کردند.
- 4- در میان مذاهب کسانی که بیش تر به حيله در مسایل فقهی فتوا داده اند، پیروان مذهب امام ابوحنیفه-رحمه الله- می باشند، در مرتبه دوم، فقهای پیرو مذهب امام شافعی-رحمه الله- به جواز حيله در بعض مسایل فتوا داده اند و در مرتبه سوم، اهل ظاهر و پیروان مذهب ابن حزم ظاهری - رحمه الله- هستند .
- 5- مؤیدین جواز حيله ضمن استدلال به آیات و احادیث به قیاس نیز استدلال کرده و می گویند که شریعت اسلام ظاهر گرا است و مقاصد و نیت ها به خداوند متعال ارجاع می شود و اگر شریعت اسلامی صحت عقود را به این امر معلق می کرد که تمام احتمالات غیر ظاهری از بین می رفت و نیت ها و مقاصد را معیار قرار می داد، در این صورت بخش بزرگی از معاملات معطل می شدند.
- 6- مخالفین جواز حيله نیز به آیات و احادیث و همچنان به قیاس استدلال نموده می گویند که الله متعال واجبات و محرمات را برای وجود مصالح و حکمت ها مشروع گردانیده است و اگر با در

نظر داشت بهانه ها و عوامل دیگر، یک واجب شرعی ساقط شود یا یک فعل حرام انجام یابد، در این صورت مصلحت از بین می رود و فساد گسترش پیدا می کند.

7- جواز حيله نظر به این شرایط است که حيله با اصل شرعی تضاد نداشته باشد و با مقاصد شریعت موافق باشد، مصلحتی که در انجام حيله در نظر گرفته شده است موافق با مقصود و دیدگاه متخصصین باشد، حيله موجب تلف شدن حق ثابت دیگران، حلال ساختن حرام و یا حرام ساختن حلال نگردد، حيله باعث ضرر رسانیدن به دیگران نشود، عملی که با آن حيله صورت می گیرد، در آن جلب مصلحت یا دفع مفسده وجود داشته باشد.

8- تلاش برای رهایی از تکالیف شرعی، عدم قدرت ابتکار، راضی ساختن سلاطین و حکمرانان جامعه، راضی ساختن عوام الناس، تعصب مذهبی، خلط کردن در میان حيله های مشروع و حيله های غیر مشروع و استدلال کردن از دلایل حيله های مباح در استفاده از حيله های ممنوع، از عمده ترین اسبابی هستند که در جوامع مختلف مسلمانان معمول هستند.

9- هدف مستشرقین از اهتمام به موضوع حيله و نشر این مسائل، نشان دادن این مطلب است که شریعت اسلامی مبتنی بر مسایلی است که بر واقعیت های زندگی نیست به همین خاطر مسلمانان مجبور می شوند به حيله گری متوسل شوند تا به اساس آن بتوانند به واقعیت های زندگی برسند.

10- حيله به اعتبار وسایل به سه بخش تقسیم گردیده است: حيله حرام برای هدف حرام، حيله حرام برای هدف مباح و حيله مباح برای هدف مباح.

11- حيله از لحاظ جواز و عدم جواز و اختلاف فقهاء در مورد آن به سه بخش (حيله باطل، حيله جایز و حيله اختلافی) تقسیم شده است.

12- هر حيله ای که باعث از میان رفتن مقاصد احکام شریعت شود و حقوق دیگران در آن تلف شود، حرام است.

13- حيله شرعی عبارت از راه های خفی و پنهان است که توسط آن جلب مصلحت یا دفع فساد می شود.

14- حيله شرعی به سه بخش (مستحب، مباح و واجب) تقسیم شده است.

15- حيله در قانون یا از طرف قانون گذار صورت می گیرد به گونه ای که شخص قانونگذار در هنگام

تدوین قوانین در نوشتن قوانین سخنان فرضی بنویسد و به نحوی در آن تدلیس کند و یا از طرف کسانی صورت می گیرد که غرض رسیدن به اهداف و مصلحت های شخصی شان می خواهند با تحریف لفظی و تدلیس در مواد قانون حيله گری کنند.

16- مباحه ی موجه را هم می توان به عنوان یکی از راه های مشروع سرمایه گذاری پذیرفت، به شرط آن که کاملاً با شرایط لازم انجام داده شود، در بانک های اسلامی این شیوه در سطح زیادی مورد استفاده است. اما فقهای معاصر اسلامی این روش را بسیار حساس و ظریف دانسته اند زیرا ممکن است ذره ای بی احتیاطی آن را با نظام ربوی بانک های سود یکجا کند.

17- مالکی ها و حنابله می گویند کوشش برای اسقاط حق شفعه جایز نیست، چون این کار موجب اسقاط حق مسلمان می شود، اما احناف و شوافع می گویند تلاش برای اسقاط حق شفعه جایز است زیرا مشروعیت شفعه به خاطر دفع ضرر است.

18- انجام حيله اسقاط از حکم یک امر مندوب بالا تر نمی رود اما مردم به مانند یک حکم واجب با آن تعامل می کنند و لازم گرفتن امر مندوب و الزام ما لا یلزم و بدعت می باشد.

19- احناف و شوافع نکاح تحلیل یا حلاله را با وجود اینکه صاحبش را گنهکار می پندارند، جایز دانسته اند به دلیل اینکه ظاهراً ارکان و شرایط نکاح در آن موجود است، ولی حنابله و مالکی ها این نوع نکاح را باطل و غیر صحیح می دانند.

20- جمهور فقهاء کرام (مالکیها، شوافع، حنابله و بعض فقهاء احناف) بیع و فاء را حرام و ناجایز می دانند اما تعدادی از فقهاء احناف بیع و فاء را جایز دانسته اند.

21- از مهم ترین آثار منفی حيله، تشویه و نشان دادن دین گویا به حیث یک برنامه ناقص در زندگی است که باعث می شود دشمنان دین در مقابل احکام اسلامی طعن وارد کنند.

22- به اثر گشودن دروازه حيله، باب خیانت و دروغ نیز باز شود و این کار باعث می شود تا اعتماد و باور بر اقوال و افعال کاهش پیدا کند و کسی به سخن کسی باور نکند تا مبدا حيله ای به کار برده باشد.

23- اعتماد زیاد به حيله سبب می شود تا مفتیان مکار و فریبکار در جامعه ظهور کند و آن را منحیث شغل انتخاب نموده و به خاطر پیدا کردن مال و متاع دنیوی، شریعت و احکام آن را مورد تمسخر قرار دهند.

ب: پیشنهاد ها

پس از اینکه به انداز توان و طاقت بشری توانستم برخی از مسایل مربوط به حيله و صورت های مروج آن در افغانستان را مورد بحث و بررسی قرار دهم، موارد ذیل را به عنوان پیشنهاد های نهایی تقدیم می کنم:

1- در این تحقیق من به تعداد (6) صورت مروج حيله در افغانستان را مورد بحث قرار دادم، اما به

علت اینکه عنوان بحث من احکام حيله به شمول صورت های مروج آن در افغانستان بود، بنا

براین من نتوانستم تمام صورت های مروج حيله را به تفصیل بیان کنم، بنا براین پیشنهاد می

کنم، تا این صورت ها هرکدام به صورت جداگانه مورد بحث و تحقیق قرار گیرند.

2- و در آخر پیشنهاد می کنم که علماء، مبلغین و دعوتگران از آثار منفی حيله مردم را آگاهی

دهند و همچنان این رساله که در این خصوص نوشته شده است، از طرف بورد ماستری

پوهنتون سلام به نهادها و کسانی که به آن ضرورت دارند اهداء شود.

3- این رساله من حیث یک اثر علمی از طرف پوهنتون چاپ شود و به دسترس عام قرار گیرد.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

research.salam.edu.af